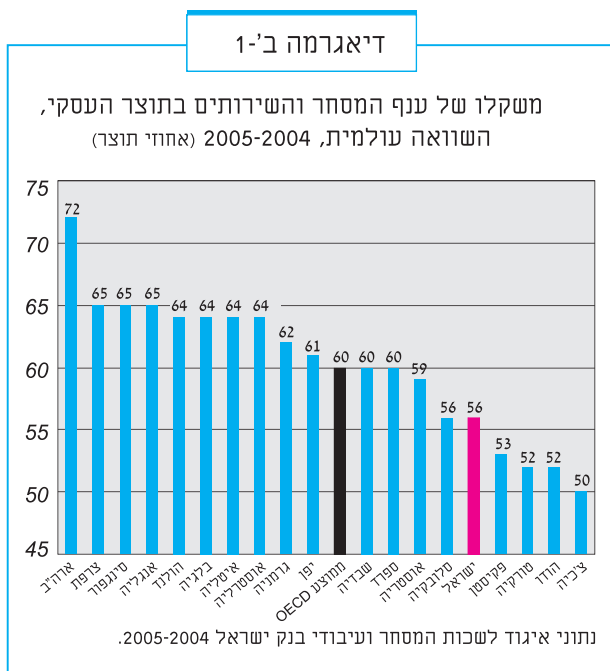

חלק ב': הרחבה בסוגיות נבחרות

התפתחויות העיקריות בענפי המסחר והשירותים

בשנים האחרונות אנו עדים להתפתחותם המהירה של ענפי המסחר והשירותים, ותרומתם לתהליך הצמיחה של המשק הולכת וגדלה. הגורמים הבולטים להתפתחות זו הם פתיחותו של המשק, שיתופו בתהליך הגלובליזציה ושיפור הביקושים העולמיים למוצרים ולשירותים של טכנולוגיות עילית, המאפשר למשק הישראלי לנצל את יתרונו היחסי בהון אנושי ולפתח מערכת של שירותים נלווים (בעיקר שירותים עסקיים). התוצר הענפי צמח בעשור האחרון בשיעור מצטבר של כ-44 אחוזים, לעומת צמיחה של כ-34 אחוזים בתוצר העסקי.

גם בשנת 2005 נמשכה בפעילות הענף מגמת העלייה, שהחלה במחצית השנייה של 2003: שיעור הגידול של תוצר הענף השנה היה גבוה במיוחד - נאמד בכ-6.8 אחוזים, המשך לעלייה של 5 אחוזים ב-2004. המשך תהליך הצמיחה במשק, על רקע רגיעה ביטחונית, יחד עם התאוששות בביקושים העולמיים, דירבנו את התפתחותו המהירה של הענף השנה. מנתוני החשבונאות הלאומית על התפתחותו של התוצר העסקי בשנת 2005, ניתן להסיק שתורמתו הישירה של הענף, שמשקלו בתוצר העסקי קרוב ל-53 אחוזים, לצמיחת התוצר העסקי הסתכמה ב-3.5 נקודות אחוז. עליית משקלו של הענף בתוצר העסקי (מכ-45 אחוזים בתחילת שנות התשעים) היא מביטוייו של תהליך שינוי מבני ארוך טווח במשק, תהליך המשותף לרוב המדינות המתפתחות. עם זאת, השוואה בין-לאומית מראה כי לענפי המסחר והשירותים בישראל עדיין משקל נמוך יחסית בתוצר העסקי (דיאגרמה ב'-1).

את השיפור העיקרי בענף ניתן לייחס להמשך גידולו של היצוא, המתבסס על צמיחתם של ענפי הטכנולוגיה העילית (שירותי מחשוב ומו"פ) ושירותי התיירות. צמיחתם של ענפים אלו אמנם הואטה בשלוש השנים האחרונות (עלייה של 11 אחוזים בשנת 2005 לעומת 24 אחוזים בשנה הקודמת), אך היצוא שלהם הוא עדיין אחד הרכיבים העיקריים בגידולו של סך היצוא. קצב הצמיחה של יצוא השירותים, המהיר מזה של יצוא הסחורות, הוא ממאפייני השינוי המבני המתחולל במשק בשנים האחרונות.

ענפי המסחר והשירותים, המעסיקים כמחצית מהמועסקים במגזר העסקי, תרמו גם לירידה שנרשמה בשנת 2005 בשיעור האבטלה במשק, וזאת הודות לעלייה של 4 אחוזים במספר המועסקים בענף, לעומת 3.2 אחוזים במגזר העסקי בכללו. העלייה של מספר המועסקים הקיפה את רוב תת-הענפים - החל במסחר, האוכל וההארכה וכלה בשירותים הפיננסיים והעסקיים ושירותי המחשוב. בסך הכול, קרוב ל-40 אחוזים מהעובדים החדשים במגזר העסקי השנה נקלטו בענפי המסחר והשירותים. עם זאת, התפתחות השכר הייתה הטרוגנית ובהתאם לעתירות ההון האנושי: השכר הריאלי למשרת שכיר בענפים שבהם מועסקים בעלי השכלה נמוכה עלה בפחות מאחוז במוצע, לעומת עלייה של כ-4 אחוזים בשירותים הפיננסיים והעסקיים ובשירותי המו"פ, המאופיינים בהעסקת עובדים משכילים.

הפרדת הענף לשני רכיביו מראה שהשירותים, המהווים 70 אחוזים מסך התוצר של הענף, צמחו ב-2005 בשיעור גבוה מעט יותר מאשר המסחר - 8 אחוזים לעומת 7.2 אחוזים, בהתאמה. התפתחות זו היא מביטויי השיפור בצריכה הפרטית בשנים האחרונות. נסקור בקצרה את הרכיבים העיקריים שתרמו לצמיחת הענף השנה.

סך ההכנסות מהתיירות הנכנסת השנה, המוערכות בכ-2 מיליארדי דולרים, הוא כמחצית מהכנסות הענף בתקופה שלפני האינפליציה.

מספר העובדים במגזר ההארכה והאוכל גדל השנה ב-6.5 אחוזים, עם זאת רמת השכר בו כמעט לא השתנתה.

השפעת צעדי מדיניות חליפיים על העוני

לאחרונה התרחב הדיון הציבורי במצבן של השכבות החלשות בישראל, והממשלה מינתה צוות לעיצוב אמצעי מדיניות לשם צמצום העוני בישראל. הבחירה בין צעדים חלופיים מחייבת, בשל מגבלת המקורות הניצבת בפני הממשלה, לנתח את העלות והתועלת של כל אחד מהם, ניתוח שיתבסס הן על ההשפעות הישירות - היקף ההטבות הכספיות לאוכלוסיית היעד של המדיניות - והן על ההשפעות העקיפות, במסגרת שיווי המשקל החדש שיווצר בשוק המוצרים ובשוק העבודה. השפעות אלה כוללות את תגובות הפרטים על הצעדים הנדונים - לדוגמה, שינויים במחירי המוצרים או בשכר - אשר עשויות למתן את ההשפעות הישירות.

בין האמצעים העשויים להפחית את העוני כבר בטווח הקצר נשקלים אמצעי מדיניות מגוונים, כגון הפחתות מסים והגדלת תשלומי העברה להגדלת שכרם של העובדים בשכר נמוך. זאת נוסף על שורה ארוכה של אמצעי מדיניות נוספים במסגרת תכנית רב-שנתית. צעדים נוספים אלה, המיועדים ליישום בטווח הארוך יותר, כוללים אמצעי מדיניות בתחומי החינוך והבריאות וצעדים ארגוניים המיועדים לשפר את האפקטיביות של מדיניות הממשלה בתחומים שונים המשפיעים על האוכלוסייה הענייה.

בחינה של חלק מחלופות המדיניות להפחתת העוני בטווח הקצר, שעוררו לאחרונה דיון ציבורי, מצביעה על פערים גדולים בין התוכניות בהיקף הסכומים שעשויים להגיע לשכבות החלשות. הניתוח בוחן את התוכניות בתקציב אחיד של כמיליארד ש"ח לשנה, ומתבסס על ההשפעה הישירה על הכנסותיהן של משפחות על פי רמת הכנסתן. בהמשך נבחנות באופן איכותי מספר השפעות עקיפות הקשורות לצעדים השונים. להלן תיאור הצעדים, שעלותן של כל אחד מהם, כאמור, כמיליארד ש"ח.

1. הפחתת המע"מ. הפחתת המע"מ משמעותה הפחתת מס עקיף, ששיעורו בישראל גבוה יחסית למדינות המערב. מאחר שאחוז הצריכה מתוך ההכנסה גבוה יותר אצל פרטים בעלי הכנסה נמוכה, הפחתת המע"מ היא צעד פרוגרסיבי. ואולם ברור, כי בהשוואה לצעדים ממוקדים

שירותי הבנקים והשירותים העסקיים. על רקע צמיחתו של המגזר העסקי, גיאות בשווקים הפיננסיים ורפורמות בשוק ההון, נמשך השנה השיפור בענפי הבנקאות והשירותים הפיננסיים. השירותים העסקיים והבנקאות, והם תרמו לסך תוצר המסחר והשירותים השנה כ-3 אחוזים ו-1.5 אחוזים, בהתאמה. בשירותים העסקיים בלטה במיוחד תרומתם של שירותי התיווך, השכרת מכונות וציוד, עריכת דין וחשבונאות, המספקים שירותים רבים גם למגזר המחשוב. גם בענף הבנקאות נמשך השיפור: הצמיחה בתחום זה התבטאה היטב ברווחי השיא שרשמו הבנקים המסחריים בשנת 2005. הערך המוסף של ענף זה גדל בכ-11 אחוזים. מדד פעילות הבנקים, המשקלל את האשראי הבנקאי, מספר החיובים, סכום ביצועי ההלוואות ומחזורי העסקאות עלה ב-6 אחוזים. בשונה מאשר בשנים הקודמות גדלו גם תשומות העבודה בבנקאות (ב-2.6 אחוזים); זאת על רקע הרחבת הפעילות, עלייה במספר הסניפים וירידת השימוש במכשירים האוטומטיים, ועל אף האצה נוספת בשימוש בערוצי מידע ממוחשבים (אינטרנט). השכר הריאלי בתחום הבנקאות והשירותים העסקיים עלה ב-3.6 אחוזים.

שירותי המחשוב והמו"פ. פעילות הענף, הנגזרת ברובה מהתפתחות הביקושים העולמיים, גדלה גם השנה, בעקבות התרחבות נוספת של ענפי הטכנולוגיה העילית. שירותי המחשוב והמו"פ הם אחד הרכיבים של ענף טכנולוגיית המידע, הנהנה בשנתיים האחרונות מהסטת הפעילות הכללית מייצור של מוצרי טכנולוגיה עילית ליצוא שירותים מתקדמים (מחשוב ומו"פ). ענף זה עתיר במיוחד בהון אנושי, ובכך מאפשר את ניצול היתרון היחסי של המשק. הביקוש הגובר לשירותים מתקדמים פועל בעקיפין גם להאצה בשירותים העסקיים (כפי שצוין לעיל) - שירותי עריכת דין, חשבונאות וכו'.

שירותי ההארכה והאוכל. מגמת השיפור בפדיון הענף נמשכת זה קרוב לשלוש שנים, על אף האטת הקצב של עליית הפדיון ב-2005. התוצר של שירותי ההארכה והאוכל עלה בשנת 2005 בעשרה אחוזים ותרם כמחצית האחוז לתוצר הענפי. על רקע יציבות יחסית באקלים הביטחוני וגיאיות במשק נמשכה מגמת התחלופה בין תיירות פנים לתיירות חוץ, והרכב התיירות לישראל השתנה: מספר התיירים שנכנסו בנתיב האווירי גדל בכ-23 אחוזים, במקביל לעלייה של יותר מ-43 אחוז בסך כל הלינות של התיירים, ואילו מספר הלינות של ישראלים נשאר ללא שינוי (עלייה של 0.1 אחוז בלבד). נתונים אלו, וכן הניתוח של משרד התיירות, מצביעים על ירידה של מספר המבקרים למטרות ביקור קרובים ועלייה של מספר המבקרים למטרות טיול וצליינות.